

Карагозуева Г.Ж.

ЭТНОМАДАНИЯТКА БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРДИ ДАЯРДООДО

Карагозуева Г.Ж.

О ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ЭТНОКУЛЬТУРЕ

G.J. Karagozueva

ON THE PREPARATION OF THE FUTURE TEACHERS TO THE ETHNIC CULTURE

УДК: 377.6

Окуу процессиндеги болочок мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүгү жана маданияттуулугу. Азыркы учурдун системасында болочок мугалимдин ролу. Психология жана педагогикалык көз караштан компетенттик мамилелери. Мектептин мугалимдеринин компетенттүүлүк негизинде билимин өркүндөтүү. Студенттердин кызыгуусун билүүгө деген эң жөнөкөй түшүнүктөрдү калыптандыруу. Коомдун адистерге карата талаптарынын деңгээли жогорулашы. Окуу процессин оптималдаштыруу.

Негизги сөздөр: компетенттүүлүк, мугалим, оптималдаштыруу, окуу процесси, мектеп, маданият, окутуу, адис.

В статье раскрывается сущность профессиональной компетентности и культуры педагога в образовательном процессе. Роль учителя сегодня прослеживается в связи с компетентностью и с психологической и педагогической точки зрения. Повышение качества знаний школьного педагога на базе профессиональной компетентности. Формирование простых понятий для изучения интереса студенты. Высокие требования общества к современному педагогу. Оптимизация учебного процесса.

Ключевые слова: компетентность, педагог, оптимизация, образовательный процесс, профессионализм, школа, ученики, культура, обучение, профессионал.

Teacher's professional qualification and culture in educational process is considered in the article. Role of teacher in school today. There is a competency linkage from pedagogical and psychological view point. Upgrading qualification of school teachers on the basis of professional competency. Shaping basic concepts in learning pupil's interests. High community demand to the modern teacher's professionally important qualities of a personality. Optimization of educational process.

Key words: qualification, teacher, optimization, educational process, competency, professionalism, school, pupils, culture, education, expert.

Учурда Кыргызстанда маданияты жана экономикасы өнүккөн, адам ыймандары жана сылыктары камсыз болгон демократиячыл коомдун максатын ишке ашырууда дүйнөлүк практиканын алдыңкы өрнөктөрүн өздөштүрүү менен бирге биздин өзүбүздүн улуттук мурасыбызга таянуу абзел. Ал эми элдин көркөмдүү түрү болгон элдин адабияты – ошол элдин таламын коргоп, элдин ырын ырдап, күүсүн чертип, элдин ар тараптагы күрөштөрүнүн бирден бир күчтүү куралынан болгон ата-бабадан калган улуу мурас. Мына ушул чыныгы элдик мурас

болгон оозеки адабияттарга өзгөчө көңүл буруунун өзү эле адептүүлүктүн аруу сапаттары болгон өз ата-журттун сүйгөндүктүн, сыйлагандыктын, акылдуулуктун, ыймандыктын орчундуу белгиси болот.

Ар бир улут өзүнүн өнүгүп, түпкү тамырына жана тарыхый тажрыйбасына кайрылбаган бир дагы өлкө, дегеле гүлдөгөн мамлекет боло алган эмес, боло да албайт. Келечек тууралуу ойлонгондо муундан муунга мурас болуп келген маданий уюткубузга кайрылбасак болбойт. Биздин тилегибиз, ниетибиз, аракетибиз тарыхтан таалим үйрөнүп, өткөндүн үлгү алар өрнөктөрүн өздөштүрүп, аларды бүгүнкү күн менен байланыштырууда турат.

Жогоруда белгиленип өткөндөй кылымдардан кылым улап биздин күнгө чейин жеткен бай элдик оозеки мурастарыбыз биздин оюбузга дагы бүгүнкү турмушубуздагы тарбия берүүнүн эң баалуу каражаттарынын бири.

Элдин элегинен өткөн нуска сөздөр, оозеки чыгармалар эзелтен бери эле калайык калктын өзүндө, алардын сүйлөгөн сөзүндө жашап, адептүүлүккө, адилеттүүлүккө, ыймандуулукка, калыстыкка, толеранттуулукка, гумандуулукка жана адам баласындагы эң жакшы сапаттарга үндөө үн кызмат өтөп келген.

Маданий мурастарыбыздын дээрлик бардыгы тарбиялоого багытталган идеяларды кездештирүүгө болот деген ишенимдүү жыйынтыкты чыгарууга болот. Бирок алардын өтө бай жанрдык тутумуна жана адепттик, адеп-ахлактык идеялар өзгөчө көрсөтүлгөндүгүнө байланыштуу иликтөө ишибизде анын үч гана жанрына токтолууну туура таптык. Тандалып алынган бул чыгармаларда адепттик идеяларынын сакталгандыгы аларга кеңири талдоо жүргүзүү менен аныкталып, алардын болочок мугалимдерди тарбиялоодо зор мүмкүнчүлүктөрүнүн бар экендигин далилдейт. Азыркы убакыттын мугалими профессионалдык компетенттүү болуп тынымсыз өздүк өзгөрүүгө учурап турушу зарыл.

Болочок мугалимдин профессионалдык педагогикалык компетенттүүлүгү – мугалимдин аныкталган баалуулуктардын, идеалдардын жана педагогикалык аң-сезимдин алып жүрүүчүсү катары анын педагогикалык ишмердүүлүгүнүн, педагогикалык мамиле кылуу жана мугалимдин инсандыгынын калыптангандыгын аныктоочу, жана ага керектүү билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн суммасына ээ болуу

Болочок мугалимдин таанып-билүү процессинде окуучулардын реалдуу окуу мүмкүнчүлүктөрүн изилдеп - иликтөөнү уюштуруу, окутуу процессинин максаттарын жана милдеттерин оптималдуу тандап алуу, сабактын мазмунун оптималдуу тандап алуу, сабактын тибин жана структурасын оптималдуу тандап алуу, окутууну уюштуруу формаларын оптималдуу тандап алуу керек.

Оптималдаштыруу – ал конкреттүү шарттарда, кошумча убакытты сарп кылбастан мугалимдин жана окуучулардын зарыл түрдө минималдуу чымырканып эмгектенүүсү менен мүмкүн болушунча эң натыйжалуу, аң сезимдүү түрдө аткарылуучу иш – чаралардын системасы болуп эсептелет.

Окмуштуу И.Б Бекбоев ушул эле китебинде, окутууну оптималдаштыруу конкреттүү шарттарда гана ишке ашырылышы мүмкүн. Мындай шарттардын эң негизгилеринин бири – окуучулардын реалдуу окуу мүмкүнчүлүктөрү болуп эсептелет. Ошондуктан биринчи кезекте окуучулардын, бүткүл класстык коллективдин конкреттүү өзгөчөлүктөрүн иликтеп үйрөнүү зарыл, - деген .

Студенттердин өзгөчөлүктөрүн ырааттуу окуп – үйрөнмөйүнчө окутуунун жана тарбиялоонун оптималдуу вариантын тандап алуу мүмкүн эмес деген. Ооба, мугалим класстагы окуучулардын ар биринин өзгөчөлүктөрүн окуп- үйрөнгөндө гана алгылыктуу ийгиликтерге жетишет. Окуу процессинде студентокуучуларга, мугалимдерге психологиялык – педагогикалык диагностика жүргүзүү менен окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн окуп – үйрөнүшөт. Психологиялык – педагогикалык диагностика жүргүзүүдө окуучуларга анкеталар, тесттер, оюн тесттер, суроолор берилет. Ата – энелер менен дагы ушундай иштер жүргүзүлөт. Жыйынтыгында мугалимдердин иши, билим берүүнүн сапаты аныкталат.

Кыргыз элиндеги педагогика илиминин элдик педагогика тармагына олуттуу салым кошкон академик А.Э.Измайловдун аныктоосунда: «Элдик педагогика – эл массаларынын тарыхый жана социалдык тажрыйбаларынан улам жаралып, практика текшерилип тастыкталып, муундан-муунга оозеки өтүп келген эмпирикалык билим, көндүм, ыкмалардын тутуму».

Кыргыз педагогика илимине ири салым кошкон профессор М.Р.Рахимованын дагы төмөнкүдөгү: «Жаш балдарды тарбиялоодо элдик оозеки чыгармачылыкты колдонуунун баалуулугу анын элдин тарыхына, маданиятына, тиричилигине жакындыгы менен аныкталат» деген аныктамасынан элдик оозеки чыгармаларга кеңири токтолгону көрүнөт.

Кыргыз элинин этнопедагогикасына салымын кошкон окумуштуулардын бири Н.И.Имаеванын пикиринде элдик педагогиканы: «...Бир жагынан элдин оозеки педагогикалык чыгармачылыгы, ал эми экинчи жагынан өсүп келе жаткан муунду тарбиялоодогу практикалык ишмердүүлүк...» деп карайт. Ошондой эле анын пикиринде: «Элдик

чыгармачылык тарбия тармагындагы жалпыланган элдик тажрыйбаны чагылдырып, тарбиянын элдик теориясынын жана практикасынын негиздерин» ачып көрсөтөт.

Демек, бүгүнкү турмуш-тиричилигибизде эң негиздүү болгон адептүүлүк тарбиянын башаты мына ушул улуттук маданиятыбыздан башталарын ачык далилдөө мүмкүнчүлүгү бар.

Элдик педагогика – бул ата-бабаларыбыздын турмуштук тажрыйбадан өткөн акыл ой мурастардын таалим тарбиянын чоң топтому. Алар элибиздин эпосторунда, оозеки чыгармаларында, оюндарда, макал-лакаптарында, ыр-күүлөрүндө, каада салттарында, турмуштук философиясында камтылган. Элдик педагогика - элдин миңдеген жылдык тажрыйбасында иштелип чыккан жана бүгүнкү күнгө чейин турмуш-тиричилик колдонулуп жаткан маданиятын изилдейт.

Этнопедагогика болсо ошол элдик педагогиканын үлгүлөрүн бүгүнкү күндүн актуалдуу талабы. Этнопедагогика белгилүү этникалык жалпылыктагы педагогиканы изилдейт. Этнопедагогика предмети болуп уруктун, уруунун, элдин жана улуттун педагогикалык маданияты болуп эсептелет. Ар бир эл өзүнүн тарыхый өнүгүү-жолунда калыптандырган, инсандык сапаттарынын өнүгүүлөрүн жакшыртууну ыкмаларын иштеп чыгат.

Этнопедагогикалык материалдарды үч багытта: сабакта, класстан тышкары иштерде, жана массалык иштерде пайдаланса болот. Этнопедагогика тармактары кеңири изилденбей көңүл бурулбай жатышы азыркы учурдун талабынын зарылчылыгы. Алсак, тарыхый этнопедагогика - бул же тигил элдин педагогикасынын тарыхый кенч-казыналарын, булактарын, өсүп-өнүгүү жолдорун изилдөөчү көзөмөлдөп турат. Ал эми салыштырма этнопедагогика - ар кандай элдердин педагогикалык чөйрөсүндөгү карым-катнаштын, мамилелердин, байланышын, алардын ортосундагы жалпылыктардын жана бөтөнчүлүктөрдү иликтейт.

Инсандын адептик турмуш образынын негиздерин, жүрүш-туруш багытынын ориентирлерин издөө, өзүн-өзү өркүндөтүү багытын аныктоо да маданияттык изденүүлөргө байланышкан.

Маданияттык тарбия иши төмөндөгү мамилелерди калыптандырууга багытталган:

- а) саясат, идеология мамилеси;
- б) ата мекен, башка өлкөлөргө, элдерге болгон мамиле;
- в) эмгекке болгон мамиле;
- г) коомдук байлыкка болгон мамиле;
- д) башка адамдарга болгон мамиле;
- е) өзүнө болгон мамиле.

Маданият – рухий маданияттын негизги компоненттеринин бири. Ал ошондой эле элдик тарбиянын негизин ээлеп турган адеп-ахлактын ыймандуулуктун натыйжасын туюндурат.

Болочок мугалимдин компетенттүүлүгү профессионалдык компетенттүүлүктөрдүн комплексинен турат:

1. Профессионалдык маселелерди чечүүгө карата даярдык менен байланыштуу социалдык-психологиялык компетенциялар;
2. Профессионалдык-коммуникативдик;
3. Жалпы педагогикалык профессионалдык компетенция (психологиялык-педагогикалык жана методикалык);
4. Предметтик компетенция;
5. Профессионалдык өзүн көрсөтүү (7).

Педагогдун профессионалдык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшүнө төмөндөгүлөр кирет: педагогикалык мотив; коммуникативдүүлүк; креативдүүлүк; эмоция жана эмпатия; педагогикалык рефлексия; баалоо компетенция.

Педагогдун профессионалдык компетенттүүлүгү эң өзөктүү бөлүгү – креативдүүлүк. Креативдүү ойлоону кадимки кабыл алынган рационалдык ойлоонудан кенири жана жана терең кабыл алынат. Себеби, инсандардын маселени чечүүдө аныкталган туура, тез чечимдерди кабыл алуусу түз-түздөн интеллекттин деңгээлине эмес, кандайдыр бир башка факторлорго көз каранды. Демек, компетенттүүлүк

педагогикалык процессти жүргүзүүдө өзгөчө чечимдерди кабыл алууну шарттайт.

Педагогикалык устаттыктын маанилүү компоненти болуп балдарга терең ойлоону менен, ыклас коюп мамиле кылуусу менен сезгич жана адилеттүүлүгү жана да талап кыла билүүсү менен мүнөздөлүүчү педагогикалык маданияттуулук болуп эсептелет.

Адабияттар:

1. Яновская М.Г. Нравственное воспитание и эмоциональная сфера личности // Классный руководитель. 2003. - № 4 – с.24-29.
2. Григорович Л.А. Педагогика и психология. - М., 2001г.
3. Сластенин В.А. Профессионализм учителя как явление пед. культуры // Педагогическое образования и наука. - М., - 2004, - №5. - С. 4- 15.
4. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. - Б., «Педагогика века», - 2004. - С. 276- 281.
5. Попов Л.А. Этика. - М., 1998г.
6. Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. - М., 2001 г.
7. Средства воспитания (методический подход). // Классный руководитель. 2002. - № 3 – с.26-37.
8. Широкова И.Г. Этика. - М., 2002г.
9. Штольц Х., Рудольф Р. Как воспитывать нравственное поведение. - М., 1986 г.

Рецензент: к.п.н., доцент Жакышова Б.Ш.